

Białystok, 28. 05.2010

KRZYSZTOF WOLFRAM
PREZES ZARZĄDU
FUNDACJI ZIELONE PŁUCA POLSKI

HISTORYCZNY I WSPÓŁCZESNY WYMIAR ZIELONYCH PŁUC POLSKI

U ZARANIA IDEI

W Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej (PRL) procesy industrializacyjne i ówczesna polityka gospodarcza preferowały rozwój wielkich zakładów przemysłowych, głównie w sektorze energetycznym, hutniczym, wydobywczym, chemicznym, włókienniczym i przetwórstwa drzewnego, które wraz z rozwijającymi się aglomeracjami Śląska, Krakowa, Warszawy, Łodzi, Szczecina, Trójmiasta i innych miast doprowadziły w konsekwencji do powstania blisko 30 obszarów ekologicznego zagrożenia. Szczyt zagrożenia środowiska w Polsce, głównie wody, powietrza i gleby, przypadł na przełom lat siedemdziesiątych i osiemdziesiątych. W Polsce w atmosferze unosiło się wtedy średnio rocznie około 8 milionów ton związków siarki, azotu, fluoru i innych gazów, a ponad 95% polskich miast i miasteczek nie miało oczyszczalni ścieków. Około 2/3 powierzchni polskich lasów, znajdowało się pod wpływem działania dwutlenku siarki (ponad 20 mg SO₂ w 1m³ średniorocznie), w ilości powodującej ich choroby i zamieranie.

Polska północno-wschodnia była jedynym większym obszarem wolnym od zagrożeń. Stan zagrożenia środowiska przyrodniczego Warmii i Mazur, Suwalszczyzny, Podlasia i Północnego Mazowsza był w początkach lat osiemdziesiątych stosunkowo niski, przy jednoczesnym zachowaniu w stanie naturalnym wielu obszarów, które już wówczas traktowano jako potencjalne obiekty przyrody chronionej. Równocześnie w stosunku do części z nich, na przykład Bągien Biebrzańskich i Doliny Górnej Narwi, projektowano i wykonywano głębokie przeobrażenia krajobrazu i wielkoobszarowe melioracje, a na terenie Suwalskiego Parku Krajobrazowego i w pobliżu obecnego Wigierskiego Parku Narodowego

trwały przygotowania do budowy kopalni rud polimetalicznych. Wielkie obszary puszczy północy (Białowieska, Knyszyńska, Augustowska, Piska, Borecka i Romincka) były eksploatowane ponad stan; wycinano starodrzewna, głównie sosnowe i świerkowe.

Taki był stan zanim został przygotowany wielki plan zmiany. Sposób i formy ochrony przyrody na świecie, także w Polsce zawsze były dostosowane do stopnia zagrożenia ekosystemów. W czasach rewolucji przemysłowej w połowie XIX wieku dla zapewnienia bezpieczeństwa ginących gatunków roślin i zwierząt wystarczała forma rezerwatu przyrody zaprojektowana przez Hugo Conventza. Z chwilą powstania gigantycznego zapotrzebowania na drewno z lasów na potrzeby hutnictwa, górnictwa i przemysłu papierniczego, masowej eksploatacji surowców mineralnych pochodzących z kopalń odkrywkowych oraz rozwoju miast na niespotykaną skalę, naturalną reakcją było tworzenie wielkoobszarowych parków narodowych. Pierwszy powstał w Ameryce Północnej. Był to Park Narodowy Yellowstone utworzony w przez Kongres USA w 1872 roku.

Kolejna korekta i uzupełnienie sieci obszarów chronionych powstawała na świecie po II wojnie światowej. W Polsce forma ta to Ekologiczny System Obszarów Chronionych (ESOCH), zaprojektowany w początku lat siedemdziesiątych w Instytucie Ochrony Środowiska. Składał się on z obiektów przyrody chronionej wraz z łączącymi je korytarzami ekologicznymi i punktowo rozmieszczonymi podmiotami chronionymi (na przykład pomnikami przyrody). Była to pierwsza w skali kraju poważna próba zagwarantowania swobodnego przepływu gatunków roślin i zwierząt wewnątrz i pomiędzy najcenniejszymi obszarami chronionymi naszego kraju. Ten sposób był dobry do czasu, gdy największe zagrożenia parków narodowych, parków krajobrazowych i rezerwatów przyrody oraz gatunków chronionych zaczęły napływać z dalekich odległości, głównie drogą powietrzną i wodną. Pojawiło się wówczas zjawisko transgranicznej agresji środowiska przyrodniczego. Zagrożenia powstawały również w miejscach między obszarami chronionymi, teoretycznie przeznaczonymi do lokalizacji inwestycji przemysłowych i ciężkich rolniczych obiektów hodowlanych.

Tak narodził się pomysł, że należy utworzyć system ochrony zasobów przyrodniczych i kulturowych w skali całych regionów (obszarów funkcjonalnych). Pierwsza próba jego identyfikacji i programowania dotyczyła regionu północno-wschodniej Polski i początkowo obejmowała tylko tereny: byłego województwa suwalskiego wraz z obszarem Wielkich Jezior Mazurskich (w całości) oraz części byłego województwa białostockiego, obejmująca teren Bagien Biebrzańskich, Puszczy Knyszyńskiej, Doliny Górnej Narwi i Puszczy Białowieskiej.

W roku 1983 powstała sformułowana przez Krzysztofa Wolframa idea Zielonych Płuc Polski, którą po 25 latach można określić jako propozycję zastosowania zasad ekorozwoju dla obszaru Polski liczącego około 61 tys. km², czyli areału większego niż terytorium Danii (43 tys. km²), Szwajcarii (41,3 tys. km²), Holandii (41,8 tys. km²), czy Belgii (30,5 tys. km²).

Niemal równocześnie pojawiła się pilna potrzeba ochrony całych ciągów przestrzennych krajobrazu, a w tym zasobów kulturowych stanowiących ich nieodłączny element. Była to realizacja wprost zasady Konwencji o ochronie światowego dziedzictwa, ustanowionej przez Konferencję Generalną UNESCO w 1972 roku, o jednakowym traktowaniu obiektów przyrodniczych i kulturowych oraz utworzeniu listy obiektów światowego dziedzictwa ludzkości. Lista funkcjonuje dziś w dwóch kategoriach: przyrodniczej i kulturowej. Od 1979 roku znajduje się na niej Białowieski Park Narodowy. Taki był punkt wyjścia na przełomie lat osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych do przygotowań Polski przed zbliżającym się I Szczytem Ziemi. Polska 3-14 czerwca 1992 roku znalazła się wśród 166 krajów uczestniczących w Szczycie Ziemi w Rio de Janeiro. Najistotniejszym tematem obrad były problemy zrównoważonego rozwoju. Szczyt Ziemi był dowodem wzrastającej świadomości ekologicznej, a także wyrazem uznania, że wiele problemów, przed którymi stoi świat ma charakter globalny i mogą być efektywnie rozwiązane tylko na drodze wspólnych międzynarodowych działań. Efektem konferencji w Rio było przyjęcie następujących dokumentów:

- Deklaracji z Rio;
- Agendy 21;
- Ramowej Konwencji Narodów Zjednoczonych w sprawie zmian klimatu;
- Konwencji o różnorodności biologicznej;
- Deklaracji zasad gospodarki leśnej;

Dokument końcowy Konferencji w Rio de Janeiro zawierający światowy program działań na rzecz współpracy w dziedzinie rozwoju i ochrony środowiska to - AGENDA 21 – czyli zadania dla świata w XXI wieku. Najważniejsze zadania zostały zawarte w działach określających zagadnienia społeczne i ekonomiczne, ochrony i zagospodarowania zasobami naturalnymi i dotyczące wzmocnienia roli różnych grup społecznych w procesie wdrażania AGENDY 21 oraz w najważniejszym dotyczącym zagadnień możliwości realizacyjnych zrównoważonego rozwoju, głównie: ośrodków i mechanizmów finansowania transferu technologii proekologicznych, współpracy naukowej, edukacji ekologicznej, współpracy międzynarodowej i zmian instytucjonalnych oraz międzynarodowych instrumentów i

mechanizmów prawnych wraz ze zwiększeniem dostępu informacji. Polska delegacja na Szczyt Ziemi, pod przewodnictwem prof. Stefana Kozłowskiego wśród wielu propozycji zgłoszonych później do dokumentu końcowego wiozła ze sobą oryginalną koncepcję zrównoważonego rozwoju północno-wschodniego obszaru naszego kraju ZIELONE PŁUCA POLSKI.

26 LAT PRACY, WALKI I NADZIEI

Idea zrównoważonej ochrony i zagospodarowania zasobów przyrodniczych północno-wschodniego regionu Polski ma już 25 lat. Kiedy w lipcu 1983 roku opublikowałem na łamach miesięcznika „ŚWIATOWID” artykuł „Zielone Płuca Polski” nikt, włącznie ze mną, nie przypuszczał, że idea tak się rozwinie i stanie się problemem nie tylko dla miejscowych działaczy ekologicznych.

Lata 1983-88 to czas apostołatu, a może raczej stopniowego drażenia ludzkich umysłów, postaw, próbą zainteresowania ideą jak najszerszych kręgów społeczeństwa. Był to czas niezmiernie trudny zarówno dla idei, jak i dla całego społeczeństwa z powodu postępującego regresu państwa, pograżania się Polski w depresji ekonomicznej, izolacji kraju w Europie.

Pomysł dotyczący Zielonych Płuc Polski rozwijał się i trafiał do coraz szerszych kręgów społeczeństwa tylko dzięki temu, że w tamtym czasie działali i włączyli się do jej promowania tacy ludzie, jak: Paweł Borowski – dziennikarz PAX, późniejszy przewodniczący MRN w Białymstoku, działacze PTTK w regionie – Tomasz Gątkiewicz, Alicja Matusiewicz, Gerard Durlak, Mieczysław Żukowski, Stanisław Kujawiak, Stanisław Dąbrowski, a w ZG PTTK – Andrzej Gordon, Czesław Okołów, Jadwiga Kuśmierk, Janusz Radziejowski, Alicja Gotowt-Jeziorska, Jan Komornicki, Kazimierz Kaliszuk, Anna Becker-Kulińska i wielu innych. Działało również liczne grono profesorskie ze śp. Stefanem Kozłowskim, śp. Jerzym Kołodziejskim, Romanem Andrzejewskim i śp. Janem Kostrzewskim.

W 1986 roku Czesław Okołów zaprezentował projekt Zielonych Płuc Polski w Wielkiej Brytanii; była to pierwsza międzynarodowa prezentacja idei.

Idea i pomysł utworzenia ZPP miały to wielkie szczęście, że już w połowie lat osiemdziesiątych przekraczając granicę Polski zyskały zainteresowanie oraz wsparcie takich ludzi, jak: Hans Bibelriether, dyrektor Parku Narodowego Bayerische Wald i sekretarz

generalny Europejskiej Federacji Parków Narodowych i Parków Krajobrazowych i Hartmut Jungius – dyrektor WWF. Później dołączył do nich Henryk Becker z BUND (Niemcy) oraz niestrudzony do dziś „ambasador” ZPP w Niemczech Lutz Ribbe z Euronatur.

Wielką i niezastąpioną rolę w promocji idei ZPP odegrała grupa dziennikarzy zrzeszona w Klubie Publicystów Ochrony Środowiska EKOS. Do najwierniejszych przyjaciół ZPP od tamtych lat zalicza się red. red. Krystynę Forowicz, Aleksandrę Wójtowicz, Krzysztofa Walczaka, Iwonę Jacynę, Marię Ciesielską, Marka Chmielewskiego, Jerzego Dzieciołowskiego, Marka Wasilewskiego, Ewę Owsiany, Zbigniewa Korzeniowskiego, Wandę Jabłońską, Sławomira Trzaskowskiego, Pawła Wójcika, Aldonę i Jacka Zyśk, Izabelę Byszewską oraz nieodżałowanej pamięci redaktora Polskiego Radia w Białymstoku Leszka Kubickiego.

Ówczesna władza „kupiła” ideę i postanowiła ją realizować. Porozumienie Zielone Płuca Polski podpisane 13 maja 1988 roku w Białowieży było pierwszym w historii dokumentem odrzucającym rozwój gospodarczy oparty o proces industrializacji na rzecz rozwoju opartego o przesłanki proekologiczne (załącznik 1). Już wtedy, tworząc zręby pierwszego Porozumienia zastanawiano się nad jego formułą i formami organizacji. Przyjęto wtedy, że kierowanie Porozumieniem oparte będzie na dwóch zespołach wzajemnie się uzupełniających. W skład pierwszego, nazwanego Zespołem Koordynacyjno-Programowym, wchodziłi przedstawiciele głównych sygnatariuszy Porozumienia, reprezentowani przez wojewodów i dyrektorów wydziałów ochrony środowiska, biur planowania przestrzennego, rolnictwa i gospodarki żywnościowej, przewodniczących Wojewódzkich Rad Narodowych, wybraną grupę uczonych oraz przedstawiciela Narodowej Fundacji Ochrony Środowiska. Była to grupa 60-70-osobowa działająca na zasadzie zespołu doradczego, kierowanego przez Władysława Ogrodzińskiego, ówczesnego przewodniczącego WRN w Olsztynie. Tworzyła ona założenia programowe, kierunki działań i politykę, wykazując przy tym jednak dużą inercję i trudności w podejmowaniu decyzji. Druga, kilkunastoosobowa grupa, zwana Zespołem Realizacyjnym, kierowana przez prof. Mirosława Serwina z OBN w Białymstoku, była ciałem wykonawczym, działającym na co dzień. Łącznie projektowaniem i programowaniem idei zajmowało się wówczas, przynajmniej teoretycznie, około stu osób. Oba zespoły działały w pewien sposób niezależnie od siebie i później zarzucano im brak kompatybilności. Jedynym i najważniejszym zadaniem, oprócz szerokiej promocji idei Zielonych Płuca Polski, od początku istnienia zespołów było opracowanie wspólnego regionalnego planu zagospodarowania przestrzennego o charakterze funkcjonalnym. W rezultacie, po długim poszukiwaniu znaleziono odpowiedniego głównego wykonawcę – dr

Andrzeja Kassenberga i zlecono mu jego realizację. Prace trwały od połowy 1989 do 1993 roku. Zmieniły się co prawda podstawy prawne tego opracowania, lecz główne cele, jakim były inwentaryzacja zasobów przyrodniczych całego obszaru obejmującego teren pięciu województw i zaprojektowanie założeń jego rozwoju zostały osiągnięte.

W międzyczasie Polska zmieniła swoje oblicze. Upadł komunizm. PRL odeszła do historii. Powstało zasadnicze pytanie: Co dalej z Porozumieniem Zielone Płuca Polski? Sygnatariuszy nie było, idea pozostała.

Zwrócono się wtedy do jedynej faktycznie, choć nieformalnej władzy, jaką były Komitety Obywatelskie. Odzew na sygnalizowaną przez nas potrzebę podtrzymania Porozumienia był pozytywny. Poza Olsztyńskim Komitetem Obywatelskim, który początkowo zgłaszał zastrzeżenia, wszystkie instytucje obywatelskie pozostałych województw poparły potrzebę utrzymania Porozumienia i zarekomendowały je nowo utworzonym władzom administracyjnym i samorządowym. W takich warunkach w końcu 1990 roku w Olsztynie doszło do renegocjacji Porozumienia Zielone Płuca Polski. Odnowione Porozumienie założyło realizację podstawowych celów. Należały do nich:

- pełna inwentaryzacja zasobów przyrodniczych regionu oraz ich zabezpieczenie w postaci utworzenia sieci obszarów chronionych, głównie parków narodowych, parków krajobrazowych i rezerwatów przyrody;
- opracowanie wieloprzestrzennego planu funkcjonalnego zagospodarowania przestrzennego wykorzystując jednakową metodykę i tworzącego podstawę do opracowania założeń polityki regionalnej tego obszaru;
- podnoszenie standardu czystości środowiska, głównie wód powierzchniowych, powietrza i gleby w drodze inwestycji proekologicznych i działań administracyjno-organizacyjnych;
- zdobycie na potrzeby obszaru Zielone Płuca Polski możliwie jak największych ilości środków finansowych z wykorzystaniem do tego celu różnych źródeł zewnętrznych (zagranicznych, centralnych i regionalnych), nie zapominając o wydatkowaniu środków miejscowych;
- promocja idei i programu ZPP w kraju i za granicą.

W latach 1992-95 do Porozumienia Zielone Płuca Polski przystąpiły województwa ciechanowskie, siedleckie, toruńskie i elbląskie, w 1991 roku - Ministerstwo Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa, w 1992 roku - Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej, a w 1993 roku Fundacja EKOFUNDUSZ. W latach 1993-95 kolejno przystępowały Ministerstwa: Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej, Zdrowia i Opieki Społecznej, Pracy i Polityki Socjalnej, Spraw Zagranicznych, Gospodarki Przestrzennej i Budownictwa, Urząd Kultury Fizycznej i Turystyki oraz Centralny Urząd Planowania, Agencja Modernizacji i Restrukturyzacji Rolnictwa. Pod koniec 1998 roku Porozumienie liczyło trzydziestu sygnatariuszy, tworząc Radę Programową Porozumienia Zielone Płuca Polski; reprezentowane było przez szefów jednostek – sygnatariuszy (na wyrażane życzenie zawierających i podpisujących dokument w Olsztynie). Zgodnie z regulaminem działania Porozumienia przewodniczący zmieniali się w cyklu rotacyjnym, każda prezydencja trwała jeden rok.

Tematyka posiedzeń Rady Programowej obejmowała całokształt problemów wynikających z celów Porozumienia i uzupełniana była o tematy wynikające z bieżących potrzeb kraju, regionu oraz sygnatariuszy.

W 1994 roku Komisja Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Sejmu RP działająca pod przewodnictwem posłów Jana Komornickiego, Radosława Gawlika oraz Czesława Śleziaka, wspierana przez posłów: Marię Zajączkowską, Kazimierza Szczygielskiego, Henryka Bogdana, Stanisława Maliszewskiego i innych, rozpatrując program Zielone Płuca Polski udzieliła mu szerokiej rekomendacji oraz wystosowała dezyderat nr 4 z lipca 1994 roku, skierowany do dziesięciu ministerstw Rządu RP. Dezyderat wyrażał pogląd, że samo Porozumienie bez pomocy z zewnątrz nie będzie mogło być efektywne oraz należy opracować program rządowy zwany programem realizacyjnym, który będzie stanowił podstawy działania ZPP. Na dezyderat pozytywnie odpowiedziało 7 jednostek centralnych, które w roku następnym przystąpiły do Porozumienia.

Na wniosek Komisji sprawa ZPP stanęła na sesji plenarnej Sejmu RP 14 września 1994 roku. Sejm RP w wyniku powszechnej aprobaty ogłosił specjalną deklarację (pełny tekst w ramce), udzielając tym samym moralnego i politycznego poparcia dla idei ekorozwoju realizowanej w ramach programu ZPP, wyrażając poparcie dla dotychczasowych działań i starań jego sygnatariuszy.

DEKLARACJA

Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej w sprawie obszaru ZIELONE PŁUCA POLSKI

Porozumienie dziewięciu wojewodów oraz przewodniczących sejmików samorządowych z województw: białostockiego, ciechanowskiego, elbląskiego, łomżyńskiego, olsztyńskiego, ostrołęckiego, siedleckiego, suwalskiego i toruńskiego – obejmujące zwarty obszar północno-wschodniej Polski stanowiący około 18% powierzchni kraju, dotyczy obszaru nazwanego ZIELONYMI PŁUCAMI POLSKI ze względu na unikalną w skali kraju koncentrację walorów przyrodniczych o znaczeniu europejskim, stosunkowo małą degradację środowiska oraz aktualnie pełnione i perspektywiczne funkcje gospodarcze i społeczne – ochrona i rozwój tych obszarów jest ważnym obowiązkiem ogólnonarodowym, którego wypełnienie winno znajdować się pod szczególną opieką Państwa.

W związku z tym, Sejm Rzeczypospolitej Polskiej uznaje obszar ZIELONYCH PŁUC POLSKI za region, w którym należy konsekwentnie przestrzegać zasad ekorozwoju, co stanowić będzie właściwą realizację uchwały Sejmu RP z 10.V.1991 r. w sprawie polityki ekologicznej państwa, a także wychodzić będzie naprzeciw zaleceniom Szczytu Ziemi RIO'92.

Uzasadnienie

Polska przygotowująca się do przyjęcia w poczet członków Unii Europejskiej ma jej do zaoferowania dwie, niekwestionowane wartości: tysiącletnią kulturę oraz walory przyrodnicze.

Obie powinny być traktowane jak własność całej Europy i przez nią chronione. Obszar „ZIELONYCH PŁUC POLSKI” to położony najbliżej środka Europy teren do badań naukowych, szeroko pojętej dydaktyki ekologicznej i kulturalnej, eksploracji turystycznej – punkt odniesienia dla oceny skutków procesów cywilizacyjnych zachodzących we współczesnym świecie.

Władze administracyjne i samorządowe regionu realizując politykę ekologiczną Państwa, traktują koncepcję i program „ZIELONE PŁUCA POLSKI” nie tylko jako poligon doświadczalny w realizowaniu polityki ekorozwoju w skali kraju, ale również jako pierwszy krok do poprawy kondycji ekologicznej jednego z najbardziej zagrożonych państw europejskich jako całość. Wizytując w dn. 18 – 26 kwietnia 1994 r. obszar „ZIELONE PŁUCA POLSKI” Komisja Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa zapoznała się ze stanem realizacji porozumienia 9-ciu województw północno – wschodniej

Polski i wysoko oceniała dotychczasowy dorobek władz i społeczeństwa regionu w konsekwentnym dążeniu do wprowadzania zasad ekorozwoju na tym obszarze kraju.

Niniejsza deklaracja stanowi niezbędne poparcie Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej dla dotychczasowych przedsięwzięć sygnatariuszy porozumienia „ZIELONE PŁUCA POLSKI” oraz otwiera działanie Państwa pozwalając na to, aby stała się ona sprawą całego kraju i dla kraju.

Wydawało się wówczas, że wszelkie bariery przed programem ZPP zostały pokonane i nadszedł czas działania. życie okazało się bardziej skomplikowane, a ludzkie postawy nie do końca stabilne.

Od początku istnienia Porozumienia (1988 rok) Narodowa Fundacja Ochrony Środowiska (NFOŚ) została zobligowana przez sygnatariuszy do prowadzenia w ich imieniu wszystkich spraw organizacyjnych. Trzeba przypomnieć ludzi, dzięki którym idea i teoria zaczęła się powoli z wielkim wysiłkiem materializować. Nie sposób zapomnieć w tym miejscu roli, jaką spełnił Andrzej Walewski – pierwszy prezes NFOŚ oraz Zarząd Fundacji w składzie Wojciech Nowicki, Tomasz Podgajniak, Mieczysław Metler, Barbara Lewicka-Kłoszevska, śp. Andrzej Mikołajczyk i Krzysztof Wolfram, a w późniejszym czasie Andrzej Weigle. Początkowo Fundacja utworzyła do tego celu specjalny Zakład w Suwałkach, kierowany przez Zdzisława Szkirucia, późniejszego dyrektora Wigierskiego Parku Narodowego, a potem Biuro Porozumienia Zielone Płuca Polski w Białymstoku, kierowane przez autora niniejszego tekstu. Za takim rozwiązaniem, długo i wielokrotnie dyskutowanym, przemawiały następujące przesłanki:

- idea i jej program był od początku związany personalnie z NFOŚ;
- NFOŚ była jedynym sygnatariuszem Porozumienia Zielone Płuca Polski, posiadającym osobowość prawną, który zgodził się na działanie w imieniu pozostałych sygnatariuszy;
- zachowana była zasada neutralności i reprezentowania interesów ogółu sygnatariuszy;
- potencjał intelektualny i możliwości organizacyjne oraz dotychczasowe doświadczenia NFOŚ na pozarządowym polu działania dawały dobrą rękojmię społeczną;
- biuro w Białymstoku związane było z dużym ośrodkiem akademickim, administracyjnym i prawnym oraz medialnym, co dawało podstawy do jego prawidłowego rozwoju i skutecznego działania;

- równoległe z pracami na rzecz Zielonych Płuc Polski NFOŚ prowadziła prace inwentaryzacyjne i promocyjne na rzecz tworzenia obszarów chronionych, na przykład w Dolinie Biebrzy i powstania Biebrzańskiego Parku Narodowego; NFOŚ i jej Biuro Porozumienia miała i mają szerokie kontakty międzynarodowe, dające podstawy do korzystania z transferu środków na rzecz obszaru ZPP; z takich środków korzystano i korzysta się do tej pory, o czym świadczą następujące przykłady:
 - środki WWF na rzecz utworzenia Biebrzańskiego Parku Narodowego – 3,5 mld „starych” złotych;
 - środki rządu holenderskiego i Fundacji Avalon na rzecz utworzenia i promowania 80-100 gospodarstw rolnych, produkujących zdrową żywność na terenie sześciu województw z obszaru ZPP; (około 200000 guldów holenderskich wykorzystanych w latach 1996-99); - środki rządu Nadrenii-Westfalii i organizacji Euronatur (Niemcy) na rzecz tworzenia podstaw ochrony i rozwoju obszarów Narwiańskiego Parku Narodowego (około 850 000 PLN wykorzystanych w latach 1998-2002);
- prowadzenie statutowej działalności na rzecz powszechnej edukacji ekologicznej społeczeństwa; NFOŚ miała w tych strukturach Krajowe Centrum Edukacji Ekologicznej, wypracowała i prowadziła akcję „Rady na odpady”, tworzyła opracowania i studia nad bioróżnorodnością.

Te i inne argumenty przesądziły o utworzeniu w 1991 roku Biura Porozumienia Zielone Płuca Polski ze stałą siedzibą w Białymstoku i powierzeniu mu funkcji organizacyjnej Rady Programowej Porozumienia Zielone Płuca Polski i jego agend.

W 1992 roku została powołana Rada Naukowa Porozumienia Zielone Płuca Polski, działająca do dziś pod przewodnictwem prof. Bazylego Poskrobko.

W latach 1992-2008 pracowali w niej: Maria Zajączkowska, śp. Jerzy Kołodziejski, Roman Andrzejewski, Konstanty Lossow, Andrzej Stasiak, Władysław Niewiarowski, śp. Henryk Okruszko, Krzysztof Luks, Elżbieta Wysocka, Zbigniew Kuźmiuk, Maciej Żurkowski, Jan Drwał, Bazyl Poskrobko, Marek Zalewski, Józef Zakrzewski, Marek Ciosek, Stefania Olszewska-Kuźniarska, Wojciech Bieńkowski, Wojciech Sadowy, Zygmunt Krzemiński, Czesława Rolewicz, Waclaw Jedliński, Zbigniew Ptasiewicz, Jan Komornicki, Alicja Gotowt-Jeziorska, Jadwiga Walczak, Kazimierz Kujda, Jerzy Pietrewicz. W latach 1992-2007 funkcję przewodniczącego Rady Naukowej pełnił śp. prof. dr hab. inż. Stefan Kozłowski, który pozostawił po sobie nieocenionej wartości dorobek osobisty i całej Rady jako organu doradczego Porozumienia Zielone Płuca Polski.

W 1994 roku powołana została redakcja Biuletynu Informacyjnego Rady Programowej Porozumienia Zielone Płuca Polski. Dotychczas ukazało się 39 numerów tego czasopisma. W latach 1990-2005 sprawami organizacyjnymi Porozumienia Zielone Płuca Polski zajmowało się Biuro Porozumienia Zielone Płuca Polski Narodowej Fundacji Ochrony Środowiska. Od 16 października 2005 roku czynności Biura przejęła w całości Fundacja Zielone Płuca Polski.

Od początku istnienia Porozumienie nie miało stabilnie zagwarantowanego systemu zaplecza finansowego, co prowadziło wielokrotnie do spięć i okresowych trudności. Generalnie system finansowania prac Porozumienia i jego Rady oraz Biura opierał się od samego początku o tak zwaną składkę. Płacona ona była w proporcji: 1/2 całej składki przez Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej oraz 1/2 płaconej przez urzędy wojewódzkie i symboliczne kwoty przez wojewódzkie sejmiki samorządowe. Na początku 1997 roku system generalnie się załamał i podtrzymywany jest jedynie przez środki NFOŚiGW oraz środki własne NFOŚ.

W 1994 roku z inicjatywy prof. Macieja Nowickiego, prezesa Fundacji Ekofundusz, podjęto prace na rzecz utworzenia Agencji Ekorozwoju Zielone Płuca Polski, która stałaby się ekonomicznym „ramieniem” Rady Programowej ZPP i zajęłaby miejsce dotychczasowych struktur obsługujących Porozumienie. Dwuletnie starania podejmowane przez Radę, wspierane początkowo przez ministra ochrony środowiska, zasobów naturalnych i leśnictwa oraz prezesa NFOŚiGW nie przyniosły rezultatu. Inercja sygnatariuszy, brak decyzji oraz trudności w określeniu celu i początkowego „wyposażenia” Agencji Ekorozwoju w odpowiednie środki doprowadziły do zaniechania pomysłu, który mógłby stać się motorem działań dla całego regionu wiążąc środki narodowe, z pomocowymi środkami zagranicznymi i inicjatywami obywateli oraz podmiotów prywatnych.

W 1996 roku została utworzona nowa instytucja promująca założenia programu Zielone Płuca Polski: Kapituła Znaku Promocyjnego nadająca Znak Promocyjny ZPP towarom, usługom i inicjatywom wychodzącym naprzeciw głównym założeniom Porozumienia ZPP. Do dnia dzisiejszego Znak Promocyjny otrzymało ponad 200 instytucji i osób.

Obecnie mamy realną szansę dopływu środków na realizację programu ZPP. Są to środki realne do osiągnięcia poprzez zbieranie opłat za korzystanie ze Znaku Promocyjnego ZPP. Powszechność możliwości uzyskania Znaku oraz jego szeroki zasięg (386 gmin, 5 województw) pozwala na myślenie pozytywne o przyszłości zasilania programu ZPP przynajmniej na poziomie organizacyjnym i dalszej promocji programu ZPP w kraju i za

granicą. Mieszczą się w tej formule środki na obsługę Fundacji Zielone Płuca Polski i zwiększenia jej zadań, głównie programowo-inwestycyjnych.

Znak Promocyjny ZPP stał się popularną formą wyróżniającą towar lub usługę. Stanowi powszechny symbol idei i programu, który Porozumienie realizuje od dwudziestu lat.

Na początku 1999 roku wprowadzono w Polsce reformę administracji państwa, obejmującą zarówno sferę samorządową, jak i rządową. W miejsce 9 województw-sygnatariuszy Porozumienia Zielone Płuca Polski powstało 5 województw samorządowych. Obszar funkcjonalny ZPP wszedł w zakres oddziaływania następujących województw: w całości podlaskiego i warmińsko-mazurskiego oraz w części mazowieckiego, kujawsko-pomorskiego i pomorskiego. W wyniku reformy administracji samorządowej powstał trójszczeblowy system obejmujący województwa, powiaty i gminy. W ten sposób na obszarze funkcjonalnym ZPP znalazło się 55 powiatów i 355 gmin wiejskich, miejsko-wiejskich i miejskich. Zmieniły się również kompetencje jednostek samorządu terytorialnego. Dla funkcjonowania Porozumienia ZPP największe znaczenie miało powstanie samorządu wojewódzkiego i określenie jego głównych obszarów kompetencyjnych obejmujących:

- strategię rozwoju i planowanie przestrzenne;
- rozwój regionalny i współpracę międzyregionalną;
- planowanie, gromadzenie i nadzór nad środkami finansowymi przeznaczanymi na rozwój województwa z wyłączeniem zadań administracji rządowej.

Niezależnie od zmian wynikających z powstania nowej administracji samorządowej, zmieniły się kompetencje administracji rządowej. Wynikało to nie tylko z powstania „dużych” województw, ale również z przekazania części kompetencji rządowej administracji centralnej do wojewódzkiej oraz urzędów wojewódzkich do urzędów marszałkowskich, na przykład nadzór i zarządzanie środkami z opłat i kar za korzystanie ze środowiska czy środków przeznaczonych na budowę planów zagospodarowania przestrzennego.

W wyniku zmian w podziale kraju i wyboru nowych władz na poziomie województw Porozumienie Zielone Płuca Polski znalazło się w nowej sytuacji formalnoprawnej. Z jednej strony część sygnatariuszy, głównie fundusze celowe i fundacje oraz resorty centralne pozostają bez zmian, z drugiej były wojewódzkie sejmiki samorządowe przestały istnieć, a ich kompetencje, znacznie powiększone, przejęły struktury samorządu wojewódzkiego. W związku z tym Narodowa Fundacja Ochrony Środowiska wraz z Ministerstwem Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa (od 2001 Ministerstwem Środowiska) podjęły działania w celu znalezienia formuły współpracy w ramach Porozumienia Zielone Płuca Polski. Obaj sygnatariusze wychodzili z założenia, że skoro Porozumienie nie zostało przez

sygnatariuszy rozwiązane, a większa ich część funkcjonuje bez zmian, to należy uzyskać zgodę wojewodów i marszałków województw na kontynuację zasad Porozumienia, a w dalszej kolejności dostosować jego strukturę do nowego podziału administracyjnego kraju.

W latach 1999-2000 prowadzono liczne konsultacje i spotkania w tej sprawie, które nie doprowadziły do wznowienia działań Porozumienia. W gmachu Ministerstwa Środowiska 29 września 2001 roku zostało zorganizowane spotkanie konsultacyjne stron-sygnatariuszy Porozumienia zakończone wyrażeniem przez dotychczasowych sygnatariuszy woli dalszej współpracy oraz deklaracją przystąpienia do Porozumienia ministra kultury oraz generalnego dyrektora Lasów Państwowych. Większa część urzędów marszałkowskich nie wyraziła woli współpracy.

Pod koniec 2001 roku przedstawiciele urzędów marszałkowskich pięciu województw spotkali się w Łąsku pod Olsztynem w celu utworzenia odrębnej struktury – Stowarzyszenia Zielone Płuca Polski.

Inicjatywa pięciu województw i podpisane przez nie 26 listopada 2001 roku w Łąsku koło Olsztyna III Porozumienie Zielone Płuca Polski nigdy nie wyszło poza sferę intencji, napotykając sprzeciw ze strony byłych sygnatariuszy I i II Porozumienia Zielone Płuca Polski. Lata 2002 – 2004 to czas poszukiwań najlepszego rozwiązania dla dalszego funkcjonowania idei i programu ZPP. W połowie 2003 roku w Urzędzie Marszałkowskim Województwa Podlaskiego dojrzała koncepcja powtórnego zmobilizowania struktur samorządu wojewódzkiego Białegostoku, Gdańska, Olsztyna, Torunia i Warszawy, która zaowocowała podpisaniem 20 grudnia 2004 roku w Warszawie IV Porozumienia Zielone Płuca Polski w sprawie współdziałania na rzecz zrównoważonego rozwoju oraz promocji obszaru Zielone Płuca Polski z zachowaniem jego różnorodności biologicznej i tożsamości kulturowej. Porozumienie zawarte zostało w siedzibie ministra środowiska, a podpisy pod nim złożyli przedstawiciele samorządów wojewódzkich województw: pomorskiego, podlaskiego, kujawsko – pomorskiego i warmińsko – mazurskiego oraz prezes Narodowej Fundacji Ochrony Środowisk. Podpisu nie złożyli przedstawiciele województwa mazowieckiego pomimo faktu, że całość negocjacji w tej sprawie prowadzona była przez cały 2004 rok w Warszawie. W latach 2005 – 2009 skład Rady Programowej ukształtował się następująco (stan na 31.12.2009):

- Marszałek Województwa Podlaskiego – Jarosław Zygmunt Dworzański;
- Marszałek Województwa Kujawsko– Pomorskiego – Piotr Całbecki;
- Marszałek Województwa Warmińsko– Mazurskiego – Jacek Protas;
- Wojewoda Warmińsko – Mazurski – Marian Podziewski;

- Prezes Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej – Jan Rączka;
- Prezes Fundacji EKOFUNDUSZ - Stanisław Sitnicki;
- Prezes Zarządu Banku Ochrony Środowiska w Warszawie – Mariusz Klimczak;
- Prezes Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Toruniu – Emilia Kawka – Patek;
- Prezes Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Olsztynie – Adam Krzyśków;
- Prezes Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Białymstoku – Adam Sieńko;
- Prezes Narodowej Fundacji Ochrony Środowiska – Wojciech Nowicki.

Partnerzy wspierający:

- Wojewoda Podlaski – Maciej Żywno
- Wojewoda Mazowiecki – Jacek Kozłowski

Obserwator:

Dyrektor Generalny Lasów Państwowych – reprezentuje Ryszard Ziemblicki – Dyrektor Regionalnej Dyrekcji Lasów Państwowych w Białymstoku.

Ku wielkiemu rozczarowaniu 28 stycznia 2008 roku władze samorządowe województwa pomorskiego wycofały swój udział w Porozumieniu Zielone Płuca Polski.

Aktualna struktura powierzchniowa obszaru funkcjonalnego Zielone Płuca Polski ukształtowała się w wyniku oddolnej inicjatywy Stowarzyszenia Gmin Naddręczańskich oraz na wniosek władz województwa kujawsko – pomorskiego. 25 października 2006 roku Rada Programowa Porozumienia Zielone Płuca Polski podjęła decyzję o powiększeniu obszaru Zielonych Płuc Polski o zlokalizowane w dorzeczu rzeki Drwęca 24 gminy województwa kujawsko – pomorskiego o łącznej powierzchni 247 723 ha. Obszar Zielonych Płuc Polski powiększył swój stan posiadania o wielkiej wartości przyrodniczej i kulturowej fragment naszego kraju. **Aktualna powierzchnia obszaru funkcjonalnego Zielonych Płuc Polski wynosi (stan 31.12.2009) 63 234 km², co stanowi 20,2% powierzchni Polski.** Obecność na obszarze ZPP takich pereł kulturowych, jak Toruń, Golub – Dobrzyń, Wąbrzeźno czy Brodnica podnosi rangę i wartość cywilizacyjną tego regionu.

Podpisane IV Porozumienie Zielone Płuca Polski otworzyło drogę do powołania Fundacji Zielone Płuca Polski jako samodzielnego bytu prawnego, spełniającego przede wszystkim funkcje koordynujące i realizacyjne całość prac związanych z celami i programem Zielone Płuca Polski.

Główne cele Fundacji Zielone Płuca Polski to:

- ożywienie oraz proekologiczne ukierunkowanie rozwoju społeczno-gospodarczego obszaru Zielone Płuca Polski, ze szczególnym uwzględnieniem rolnictwa i przetwórstwa spożywczego, leśnictwa, gospodarki wodnej, turystyki i lecznictwa uzdrowiskowego;
- wspieranie inicjatyw organizacyjnych i finansowych tworzących materialne podstawy rozwoju obszaru Zielone Płuca Polski;
- pozyskiwanie środków Unii Europejskiej;
- wzrost atrakcyjności i konkurencyjności obszaru Zielone Płuca Polski w przestrzeni europejskiej;
- doskonalenie i promocja produktów oraz usług wytwarzanych na obszarze Zielone Płuca Polski;
- uwzględnienie arealu i funkcji Zielonych Płuc Polski w polityce przestrzennej i regionalnej Państwa;
- podnoszenie poziomu wiedzy o walorach przyrodniczych i kulturowych obszaru Zielone Płuca Polski wśród mieszkańców regionu, Polski i Europy.

W latach 1990-2009 w Biurze Porozumienia ZPP i Fundacji Zielone Płuca Polski zatrudnionych było ponad 30 osób, licząc wolontariuszy, stażystów i praktykantów.

Obecnie w Fundacji Zielone Płuca Polski zatrudnionych jest 9 osób. Pracami Biura i Fundacji od początku kierował Krzysztof Wolfram jako dyrektor Biura Porozumienia Zielone Płuca Polski i prezes Zarządu Fundacji Zielone Płuca Polski.

WSPÓŁCZESNE PROBLEMY I PRZYSZŁE WYZWANIA

O osiągnięciach z lat 1988-2009 świadczą fakty i tylko na ich podstawie można dyskutować o wartości Porozumienia ZPP i jego dalszej perspektywie. Można jednak dziś, po 27 latach funkcjonowania Zielonych Płuc Polski stwierdzić, że:

- Idea, a później Program Zielone Płuca Polski w ciągu dwudziestu lat istnienia stały się

podmiotem prac, działań, planów i realizacji, a bardzo często oczekiwań dużej części polskiego społeczeństwa, głównie zamieszkującego region północno-wschodniej Polski. Idea zrosła się nierozdzielnie z warunkami tego obszaru, a nazwa niejednokrotnie używana jest zamiennie jako pojęcie geograficzne. Termin Zielone Płuca Polski wszedł na stałe do języka politycznego, ekonomicznego, planistycznego, a także jako termin używany w programach oświatowych wszystkich typów szkół i wyższych uczelni.

- Zielone Płuca Polski były i są do tej pory pojęciem o charakterze ponadpolitycznym. Żadne ugrupowanie i stowarzyszenie polityczne nie próbowało go do tej pory zmonopolizować i zawłaszczyć. Wyrazem tego jest fakt, że Porozumienie ZPP przetrwało trzy okresy polityczne w naszym kraju, a Parlament przyjął deklarację w sprawie ZPP jednogłośnie. Jakakolwiek próba monopolizacji politycznej Porozumienia powinna być oceniona krytycznie. Nie znaczy to, że ugrupowania polityczne i samorządowe nie czyniły z Programu ZPP elementu programów wyborczych.
- Porozumienie Zielone Płuca Polski stało się instytucją respektowaną przez liczne podmioty krajowe i zagraniczne. Wyrazem tego są programy rozwojowe adresowane do Porozumienia z kilku krajów świata.
- We wrześniu 1996 roku Komisja Wspólna Parlamentu Europejskiego i Sejmu RP zaleciła szeregu instytucjom zwiększenie pomocy finansowej na obszarze Porozumienia Zielonych Płuc Polski i krajów z nim sąsiadujących. Należy zatem wykorzystać ten zapis jako czynnik wspierający starania Polski o pomoc na rozwój strukturalny regionów.
- Dynamika rozwoju Porozumienia w latach 1990-95 wskazywała na jego atrakcyjność i szerokie oczekiwania kierowano pod jego adresem, o czym świadczy wzrost liczby członków sygnatariuszy z jedenastu w 1990 roku do trzydziestu w 1995 roku oraz liczby województw z pięciu do dziewięciu.
- Opracowana w roku 1999 Strategia rozwoju obszaru funkcjonalnego Zielone Płuca Polski. Zapis tezewy pod redakcją prof. Elżbiety Wysockiej oraz Ramowego programu rozwoju obszaru Funkcjonalnego Zielone Płuca Polski na lata 2001-2010 oraz jego skorygowanej wersji do roku 2015 autorstwa dr Zbigniewa Ptasiwicza stworzyły podstawowe dokumenty programowe służące określeniu kierunków rozwoju tak całego regionu, jak i poszczególnych województw wchodzących w skład obszaru ZPP.

- Główne zadania, którymi kierowano się podpisując Porozumienia w 1988 i 1990 roku albo zostały całkowicie zrealizowane, albo są w trakcie realizacji. Szczególne osiągnięcie Porozumienia należy odnotować w dziedzinie ochrony przyrody, w tworzeniu systemów chronionych, a także w zakresie ochrony flory i fauny regionu. W chwili obecnej na obszarze Porozumienia funkcjonują 4 parki narodowe, 13 parków krajobrazowych, ponad 270 rezerwatów przyrody, około 5700 pomników przyrody. Chronimy około 60% polskiej populacji żubra, 73% bobra, 70% cietrzewia, 75% bociana białego i 80% bociana czarnego. Przed nami utworzenie Mazurskiego Parku Narodowego i Knyszyńskiego Parku Narodowego, rozszerzenie Białowieskiego Parku Narodowego na teren całej Puszczy Białowieskiej, powołanie czterech-pięciu parków krajobrazowych, w tym Parku Krajobrazowego Doliny Bugu od Janowa Podlaskiego do Serocka.
- Porozumienie realizuje przede wszystkim zadania z zakresu ochrony środowiska i gospodarki przestrzennej. Biorąc pod uwagę zakres i stan zrealizowanych zadań w zakresie technicznej ochrony środowiska Porozumienie w sposób nieuchronny zmienia swój główny kierunek działań na zadania promujące rozwój gospodarczy, a przede wszystkim rozwój rolnictwa oraz produktu regionalnego i lokalnego, leśnictwa, turystyki i uzdrowisk z szerokim uwzględnieniem przetwórstwa rolno-spożywczego. Problem ZPP przestał już dawno być problemem tylko służb ochrony środowiska i ochrony przyrody.
- Jednym z niezaprzeczalnych osiągnięć Porozumienia było wykonanie przez wszystkich sygnatariuszy – województw studiów uwarunkowań przestrzennych, które mogły stanowić podstawę do wykonania syntezy niezbędnej do oceny warunków zagospodarowania przestrzennego całego obszaru ZPP. Brakuje jednak jednolitej formuły studiów i opracowań o charakterze funkcjonalnym. Wykonanie syntezy wydaje się zadaniem pierwszoplanowym, w kontekście zamierzonego wykonania strategii rozwoju wraz w programem realizacyjnym. Prace nad studiami wykonywanymi wraz z organizacją kilkunastu spotkań o charakterze warsztatowym realizowane były przez poszczególne Wojewódzkie Biura Planowania Przestrzennego pod kierownictwem Ewy Piekarskiej z Olsztyna.
- W latach 1995-97 narastał kryzys w partycypacji sygnatariuszy na potrzeby finansowania Porozumienia i jego Biura. Doprowadziło to w 1997 roku do „paraliżu” finansów Porozumienia. Tylko dzięki konsekwencji Narodowej Fundacji Ochrony Środowiska finansującej Porozumienie z środków własnych oraz Narodowego

Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej, prace Biura Porozumienia, Rady Naukowej ZPP, Kapituły Znaku ZPP, Redakcji Biuletynu Porozumienia ZPP nie zostały przerwane.

- Znak Promocyjny ZPP stał się faktem i jest poszukiwanym „towarem” przez podmioty gospodarcze, instytucje i osoby prywatne z terenu ZPP. Istnieje realna możliwość uzyskania nakładów finansowych od otrzymujących Znak Promocyjny i skierowania ich na potrzeby promocji Programu ZPP i częściową obsługę jego struktur.
- Dwadzieścia pięć lat doświadczeń związanych z promowaniem idei oraz 20 lat funkcjonowania Porozumienia Zielone Płuca Polski należy oceniać jako czas wykorzystany. Tworząc zrębny regionu kierującego się zasadami ekorozwoju wyprzedziliśmy postanowienie Konferencji „Człowiek i Środowisko”, która odbyła się w Rio de Janeiro w 1992 roku, a teraz możemy stanowić przykład realnej możliwości działań na rzecz praktycznej realizacji AGENDY 21. Słuszność dotychczasowych działań na rzecz programu zrównoważonego rozwoju w skali całego regionu potwierdzają prace na rzecz utworzenia ekoregionu Zielone Karpaty, obejmującego województwo śląskie, małopolskie i podkarpackie oraz część terytorium Słowacji.

Zawarte w latach 1988 – 2005 cztery Porozumienia władz województw północno-wschodniej Polski były i są bardzo ważnymi aktami politycznymi, które zostały w pełni docenione i są uważnie śledzone przez społeczność międzynarodową. Były to z pewnością pierwsze w dziejach Polski świadome kroki władzy i społeczeństwa na rzecz przyjęcia idei i zasad ekorozwoju jako podstawowego kierunku bytu gospodarczego, społecznego i kulturalnego. Doświadczenia zdobyte w trakcie realizacji programu Zielone Płuca Polski mogą być wykorzystywane przy powstawaniu nowego regionu ochronnego, w którym obowiązywać będzie w polityce przestrzennej, gospodarce, ochronie zasobów przyrodniczych i kulturowych, zasada zrównoważonego rozwoju. Dotyczy to wspomnianego wyżej projektu ZIELONE KARPATY promowanego na obszarze województwa podkarpackiego, małopolskiego i śląskiego.

Jest to równocześnie wyzwanie rzucone innym obszarom posiadającym bezcenne walory przyrodnicze w skali europejskiej. Dotychczasowy stan naszej wiedzy wsparty opinią ekspertów międzynarodowych pozwala już dziś na poszukiwanie podobnych obszarów na kontynencie europejskim. Z dużym prawdopodobieństwem należy tu wymienić tereny

przygraniczne do obszaru ZPP położone na terytorium Litwy, Białorusi i Obwodu Kaliningradzkiego (Rosja), tereny położone na pograniczu Jugosławii, Bułgarii i Grecji, czy na północy Półwyspu Skandynawskiego obejmującego części terytoriów Finlandii, Norwegii i Szwecji.

Koncepcja Zielonych Płuc Polski zakłada, że obecnie w warunkach europejskich istnieje konieczność stosowania dużo szerszych form ochrony środowiska przyrodniczego aniżeli parki narodowe i krajobrazowe. Mam tu na myśli tworzenie całych regionów ochronnych legitymujących się szczególnymi walorami przyrodniczymi i kulturowymi oraz równocześnie niską presją cywilizacyjną. W takich specyficznych regionach parki narodowe, parki krajobrazowe, rezerваты przyrody czy inne formy powierzchniowe powinny tworzyć szkielet obszaru (regionu) chronionego kierującego się w całości zasadami zrównoważonego rozwoju.

Należy zastanowić się nad ostateczną (docelową) nazwą chronionej jednostki przestrzennej i jej roli w zachowaniu różnorodności biologicznej i kulturowej Państwa. Region ochronny pełniący dla całego społeczeństwa funkcje ochronne, społeczne, i gospodarcze powinien uzyskać status jednostki narodowej, podobnie jak muzeum, filharmonia, park czy bank centralny. Pojęcie narodowego regionu ochronnego i jego prawne uwarunkowania stworzyłyby podstawy do ustanowienia czytelnych reguł postępowania tak wewnątrz regionu, jak i jego relacjach zewnętrznych w skali Państwa.

Regiony ochronne winny być tworzone tak w skali poszczególnych państw, jak i ponad ich granicami, przy zachowaniu wszystkich dostępnych środków stosowanych w skali międzynarodowych. Stąd krok do propagowania idei powstanie wielkoprzestrzennego, międzynarodowego systemu ochrony naszego kontynentu, koncepcji Zielonych Płuc Europy.

ZAMIAST PODSUMOWANIA

Promocja idei Zielonych Płuc Polski wśród instytucji rządowych i organizacji międzynarodowych stanowi podstawę do przyjęcia założenia, że region ten w niedalekiej przyszłości może stać się częścią obszaru Unii Europejskiej, wspieranym przez nią i rozwijany zgodnie z założonymi celami rozwoju.

Dotychczasowe działania związane z realizacją programu Zielone Płuca Polski szczególnie w kontekście włączenia Polski do struktur Unii Europejskiej pozwalają na artykulację szeregu wniosków, postulatów i propozycji. Adresowane są one zarówno do

administratorów i realizatorów przedsięwzięcia, jak również do władz centralnych oraz regionalnych, związanych z administracją rządową i samorządową wszystkich szczebli. Dotyczą również instytucji gospodarczych, przedsiębiorstw i zakładów pracy, których związek z programem Zielone Płuca Polski jest jedną z najlepszych form uspołecznienia tego pomysłu i przeniesienia części odpowiedzialności za jego realizację z władz na społeczeństwo regionu.

Są to następujące problemy:

- ❖ Zapewnienie obszarowi północno-wschodniej Polski statusu regionu szczególnego bezpieczeństwa ekologicznego i współpracy międzynarodowej w tym zakresie.
- ❖ Znalezienie formuły organizacyjno-prawnej różniącej obszar ZPP od innych terenów kraju. Już dziś można wskazać na następujące czynniki, które powinny różnicować obszar funkcjonalny Zielonych Płuc Polski od pozostałych regionów kraju. Cały obszar Zielonych Płuc Polski powinien być:
 - wolną strefą od projektowania i lokalizacji elektrowni jądrowych i składowisk odpadów radioaktywnych;
 - strefą całkowicie wolną od używania, obrotu, i składowania GMO;
 - obszarem wolnym od hodowli dzikich zwierząt, gatunków nierodzimych;
 - terenem o ograniczonej możliwości lokalizowania farm wiatrowych (tylko na limitowanej przestrzeni);
 - obszarem objętym zakazem inwestowania w odległości mniejszej niż 100m od rzek, jezior i naturalnych zbiorników wodnych (z wyjątkiem obiektów pełniących usługi turystyczne);
 - obszarem objętym zakazem zmian linii brzegowych podstawowych cieków wodnych oraz prowadzenia jakichkolwiek działań o charakterze odwodnieniowym;
 - obszarem wolnym od budowy autostrad;
 - terenem zawierającym strefy wzmoczonej ochrony tożsamości kulturowej;
 - obszarem funkcjonalnym Zielonych Płuc Polski objętym planowaniem przestrzennym i zintegrowanym na poziomie planów wojewódzkich;
 - obszarem objętym podziałem na „strefy ciszy” i „pozostałe” (o ograniczonym poziomie hałasu);
 - obszarem funkcjonalnym Polski objętym w całości zasadami zrównoważonego rozwoju.

Przypisanie obszarowi ZPP wyłącznie obszaru funkcjonalnego wydaje się niewystarczające. Zadanie to powinno stać się jednym z ważniejszych zadań stojących

przed Radą Programową Porozumienia Zielone Płuca Polski w następnym 20-leciu jej działania. Wstępne propozycje w tej mierze zostały już upowszechnione opinii publicznej i wymagają dalszych prac doskonalących jej teoretyczne podstawy. **Powstaje koncepcja nowej kategorii ochrony przestrzeni przyrodniczej i kulturowej w postaci narodowego regionu ochronnego**, który w dalszej konsekwencji mógłby zostać uznany za Obiekt Światowego Dziedzictwa Ludzkości.

- ❖ Niezbędne jest dokonanie kolejnej korekty granic i obszaru Zielonych Płuc Polski, uwzględniającej:
 - obszary w pobliżu Zalewu Zegrzyńskiego na terenie województwa mazowieckiego,
 - Dolinę Bugu na terenie województwa mazowieckiego (powiat Łosice) oraz ewentualne dołączenie fragmentów województwa lubelskiego na obszarze Parku Krajobrazowego Podlaski Przełom Bugu,
- ❖ Zakończenie budowy systemu obszarów chronionych na obszarze ZPP obejmujące:
 - utworzenie: Mazurskiego Parku Narodowego i Knyszyńskiego Parku Narodowego,
 - powołanie: Kurpiowskiego Parku Krajobrazowego, Parku Krajobrazowego Puszczy Napiwodzko-Ramuckiej, Parku Krajobrazowego Puszczy Augustowskiej, Parku Krajobrazowego Puszczy Boreckiej, Parku Krajobrazowego Jeziora Mamry, Parku Krajobrazowego Doliny Liwca,
 - rozszerzenie Nadbużańskiego Parku Krajobrazowego.
- ❖ Zapewnienie w najbliższym czasie całemu obszarowi Puszczy Białowieskiej specjalnego statusu ochronnego, a w dalszej perspektywie, po ustaniu przyczyn uniemożliwiających to działanie, objęcie go w całości ochroną w postaci Parku Narodowego.
- ❖ Utworzenie międzynarodowego Rezerwatu Biosfery Puszcza Augustowska na obszarze Polski, Litwy i Białorusi.
- ❖ Uznanie regionu funkcjonalnego Zielone Płuca Polski za modelowy obszar przeznaczony do realizacji prac na rzecz zachowania i kształtowania wiejskiego charakteru obszaru pod względem gospodarczym, przyrodniczym i kulturowym. Wiejski charakter obszaru ZPP jest do dziś jego immanentną i naturalną cechą, którą należy spożytkować dla jego rozwoju, z wymierną korzyścią dla Polski i Europy. Dotychczasowe działania na rzecz programu Zielone Płuca Polski zyskują dodatkowy bodziec i argumentację. Przestrzeń i potencjał ZPP w 95% oparty o żywiol wiejski powinien stworzyć zorganizowaną formę, stanowiącą przeciwwagę gospodarczą,

społeczną, intelektualną i rozwojową dla aglomeracji miejskich Białegostoku, Gdańska, Torunia i Bydgoszczy oraz Warszawy, a kulturę wyrosłą z idei wiejskości konkurencyjną propozycję dla kultury miejskiej.

- ❖ Zdecydowane rozwinięcie formuły ZPP jako obszaru wzmocnionej ochrony tożsamości kulturowej w skali kraju, z uwzględnieniem jego różnorodności etnicznej, narodowościowej, religijnej. Wiąże się to przyjęciem zasady, że Zielone Płuca Polski są obszarem specjalnej troski o zachowanie krajobrazu kulturowego, ze szczególnym uwzględnieniem kultywowania stylów w architekturze i urbanistyce nawiązujących do dawnych tradycji budownictwa i ładu przestrzennego.
- ❖ Uwzględnienie kierunku myślenia, że Zielone Płuca Polski to obszar pełnej asymilacji starych, sięgających średniowiecza podziałów państwowych i ekonomicznych w skali europejskiej, z jednoczesnym zachowaniem ich odrębności w sferze kulturowej. Szczególnie interesujące może tu być nawiązywanie do polonizacyjnej działalności Jagiellonów i ich metod stosowanych w kształtowaniu przestrzeni cywilizacyjnej.
- ❖ Opracowanie planu zagospodarowania przestrzennego obszaru funkcjonalnego Zielone Płuca Polski w korelacji z wojewódzkimi planami zagospodarowania przestrzennego i uwzględnienie go w długookresowej koncepcji rozwoju kraju.
- ❖ Kontynuowanie projektu „ZIELONE PŁUCA EUROPY” jako głównego zadania w sferze współpracy transgranicznej i rozwijania idei zrównoważonego rozwoju regionu środkowo – wschodniej Europy.
- ❖ Powołanie Instytutu Naukowego Zielonych Płuc Polski w oparciu o potencjał naukowy uczelni Białegostoku, Olsztyna, Pułtuska, Torunia i Gdańska oraz innych uczelni i ośrodków badawczych prowadzących badania na tym terenie.
- ❖ Rozwijanie działań i promocja Znak Promocyjnego ZPP, wzmocnienie jego pozycji jako markowego znaku jakości o charakterze regionalnym, stanowiącego „przepustkę” dla towarów i usług regionu na rynkach krajowych i europejskich.
- ❖ Znalezienie partnerów (partnera) strategicznego do budowy programu i promocji ZPP. To zadanie stanowi jeden z najważniejszych dotąd niespełnionych celów artykułowanych przez wszystkie zawarte Porozumienia Zielone Płuca Polski.

Obecność partnera (partnerów) strategicznych pozwoli rozwiązać problemy nie tylko finansowe. Partnera strategicznego, którego znaczenie gospodarcze, społeczne i cywilizacyjne należy poszukiwać wśród firm i przedsiębiorstw, których filozofia działania wiąże się z rozwiązywaniem problemów rozwoju w duchu dbałości o potrzeby współczesnego człowieka, ale również z uwzględnieniem globalnego charakteru

problemów środowiskowych i potrzeby ochrony wartości kulturowych w skali regionów, krajów i kontynentu europejskiego. Partner (partnerzy) muszą kierować się poczuciem misji i odpowiedzialności za los blisko 20% powierzchni Polski i życie 4 mln ludzi mieszkających wśród bezcennych skarbów przyrody i kultury tego fragmentu Europy, którzy od 27 lat nazywamy ZIELONYMI PŁUCAMI POLSKI.